

Moc v rukou prezidenta

Ondřej Mráz

23.7.2004

Gymnázium Nový Jičín

Píše se rok 1918, končí první světová válka a společně s ní se bortí staletá habsburská monarchie. Na světové mapě se během krátké doby objevuje šest nových států. Mezi nimi i první československý stát a první demokratický stát na našem území. Začíná nová éra. Nejen pro nás, ale také pro zbytek Evropy. Svržené monarchie je třeba nahradit. Jenže kým, když se Habsburkové u moci drželi tak dlouho? Jako jediná možnost se jeví opustit koncept jednoho stálého vládce a přistoupit na systém nový – prezidentský. Právě toho stejného roku dne 14. listopadu se prezidentem Československa stává Tomáš Garrigue Masaryk, a tak začíná nové období demokracie, kdy není panovnictví pevně dáno rodovou linií, ale volbou.

Je tedy zřejmé, proč k tomuto obratu došlo. Je třeba se ale podívat i na způsob, kterým k němu došlo. A to nejen za první republiky, ale také v obdobích následujících. Zatímco v jiných zemích se prezidentská moc stala dominantní (například v Rusku, USA, Francii...), u nás symbolizuje prezident stále více oficiální hlavu státu než výkonnou či zákonodárnou moc. Ačkoliv má kupříkladu právo vetovat zákony, nejedná se o moc v reálném slova smyslu. Zákon totiž stejně vždycky projde a prezident jej může zpět k projednání vracet pouze v omezeném množství. Moc by si musel uzurpovat a k tomu naštěstí od roku 1989 nedošlo a můžeme doufat, že ani nedojde. Ve státech, kde mají největší moc prezidenti a prezidentky, lze jejich funkci, jakožto koncentraci moci, pochopit. V České republice ale tuto roli plní premiér a parlament. Náš systém je vlastně velmi podobný britské monarchii s tím rozdílem, že si svého panovníka volíme. Vyvstává tedy otázka, kdo je vlastně prezident a zdali ho vůbec potřebujeme?

Prezident na míru

Každý národ a každý stát má svá vlastní specifika, a není tedy výjimkou, že i my Češi o sobě přemýšlíme jako o Čechách, a ne pouze jako o součástech velkého lidského společenství. Ačkoliv tím bezpochyby jsme, koncept národů zůstává po tisíce let neměnný. Lidé se sdružují do celků, ve kterých se shodují na společném způsobu života a společné vládě. Tento národní koncept je ještě posílen sdílenou historií, společnými traumaty a společnými vítězstvími. Každý národ tedy potřebuje i v závislosti na konkrétní situaci různé vůdce a různé ikony. Rusům může imponovat síla, Švýcarům zase pracovitost a vzdělání. Tento výklad se jistě zdá poněkud stereotypní, ale právě díky sdíleným jsovcům každého národa můžeme pozorovat alespoň základní rysy tohoto společného chování. Ideální vlastnosti vládců jsou skoro stejné snad pro každý národ, přece ale vidím jisté rozdíly v potřebách každého společenství. Co tedy definuje nás? Kdo jsme my Češi a jakého prezidenta potřebujeme?

Když se podíváme na dva konkrétní české „vzory“, můžeme nalézt aspoň částečnou odpověď na tuto otázku. Prvním z těchto lidí je Václav Havel, kterého jistě všichni dobře znají jako přední osobnost listopadových událostí a jako oblíbeného prezidenta porevolučních let. Nelze mu upřít jeho nesmírnou schopnost udržet si pevné morální postoje navzdory nepřízni osudu. Havlovy myšlenky by se navíc daly srovnat se světovými filozofy a jeho vnímání etiky nám může sloužit jako příklad do teď.

Druhým, o kom budeme hovořit, je známý a všemi oblíbený český knižní hrdina Švejk. Je to snad skoro rouhání, porovnávat tyhle dvě postavy, mohl by někdo namítnout. Já ale tvrdím, že si z každého můžeme vzít něco, a přece tím neshodit toho druhého. Ačkoliv je jeden člověk z masa a kostí a druhý imaginární postava s pochybnými intelektuálními schopnostmi, společně mohou mít jakousi vypovídající hodnotu o české společnosti a našich potřebách.

Švejka si nesmíme vykládat doslovně. Je to ale bezesporu dobrosrdečný a mírumilovný člověk, což ostatně jasně dokazují jeho slavná slova, která prohlásil během ostřelování vojenského tábora, jehož byl součástí: „Co tady střílíte? Vždyť jsou tu lidi!“ Je to ale pořád komediální postava, a má tak i spoustu negativních vlastností, které si my, Češi, mít nepřejeme. Vzorem se však může stát svou lidskostí. Ostatně zde lze vidět i onu paralelu s Václavem Havlem. Příklad Švejka neznámá to, že jsme hloupí a neschopní, znamená, že si ceníme svého míru a svět dokážeme nebrat moc vážně. Ne nihilisticky, ale s humorem. Sympatizuji s naší tradicí pacifismu, touhy po svobodě dané právě Havlem, a sarkastického humoru dané Švejkem. Vzpomeňme si třeba na Českem „okupovaný“ Královec. To je, myslím si, dostatečným důkazem schopnosti povznést se nad věc. Vždyť i přání k Havlovým narozeninám v Rudém právu je neskutečně svou lehkostí a odvahou zároveň.

Kromě této mírumilovné tradice máme ale v naší historii také legionáře, jejich boj za samostatnou republiku či mobilizaci před druhou světovou válkou. Tedy důkazy, že jsme schopni se postavit za naši svobodu a sebeurčení i se zbraní v ruce. Avšak ne jen tak, ne z nesmyslného nacionalismu, ale pro opravdové důvody. Když to jde, volíme pero a dialog. Tohle právo držet pero a psát si ale musíme zasloužit, vydobýt, když je třeba. Není to nic samozřejmého a daného, je to křehké jako krásný jemný porcelán.

Podívejme se na strhávání soch na Západě či útok na Kapitol. Tam začali brát demokracii jako jakýsi neměnný samozřejmý prvek, který je dán stejně pevně jako nebe nad hlavou. Tíhnou tak k oligarchii a autoritativním systémům. Bojím se toho, že my v poslední době taky, i proto je tato volba prezidenta důležitější než kdy jindy.

Abychom si uvědomili, čím vlastně prezident je a čím přispívá společnosti, je nutné podívat se nejen retrospektivním dalekohledem do naší minulosti, ale také na současný stav české společnosti a politiky, který jsem již mírně načal v předchozím odstavci. Polarizace je slovo, které hýbe snad každými novinami napříč zemí. Jsme rozpolcení. Co znamená rozpolcenost? Nedostatek víry. Vlivem krizí posledních let jsme přestali věřit v ideály, které by nás spojovali. Timothy Snyder měl ve své eseji *Zachránit nás může jen ukrajinské vítězství* pravdu, když psal, že lidé začali demokracii a svobodu brát jako něco, co prostě existuje bez přičinění lidského faktoru a jeho tvořivé síly. Nevěříme, že by člověk mohl dělat cokoli jen z vlastního přesvědčení, musí za tím být něco víc. Všechno je nečisté, všechno je zkažené. Nejsilněji můžeme tyto tendence k oligarchii a diktatuře na západ od nás sledovat v USA. Vždyť napadnutí Kapitolu toho bylo přímým důkazem. I u nás ale najdeme spoustu příkladů – sílící SPD či dlouho vládnoucí Andrej Babiš a jeho ANO. V současné době se proti českému premiérovi plní náměstí a hlasy požadující jeho odvolání a znovuoobnovení přívodu plynu z Ruska sílí. Děsivé na tom není to, že jsou lidé nespokojení a frustrovaní. To je zcela pochopitelné. Děsivé je, jaké alternativy jsou jim nabízeny a ke komu se ve svém zoufalství obracejí. Soudobou společnost nezajímá pravda, nezajímá ji spravedlnost, vždyť stejně ani jedno z toho neexistuje nebo nemá smysl. Proč bych já nekradl, když ti nahoře můžou?

Druhý pól tvrdí opak – kážou lásku a spravedlnost, ale sami udusávají názory protistrany. Mluví o pravdě, ale sami nechtějí slyšet nic, co by narušovalo jejich stanovisko. Věří v lepší společnost, které může být dosaženo pouze na základě jejich přesvědčení bez dialogu s protistranou. Tito lidé nejsou frustrovaní, mají víru, nevědí však, kam ji směřovat.

Bohužel je třeba si uvědomit, že není nic jako ideální společnost, protože neexistuje dokonalý člověk. Nerad bych se tvářil nadřazeně či se povyšoval nad lidi, o kterých mluvím v předchozích řádcích. I já sám jsem nejspíš jedním z nich, vždyť nikdo z nás nemůže vlastnit definitivní pravdu. Jediné, k čemu můžeme směřovat, je vzdělanost, snaha o chápání světa kolem sebe a „život v pravdě“. To je takový život, kdy si člověk uvědomuje názory protistrany, vědomě je zpracovává a tím se utužuje v těch svých, či je sám vyvrací. Vždyť bez toho se naše pravda stane jen mrtvým dogmatem – vzpomeňme si na církev, o které se nesmělo pochybovat. Diskuse a morálka jsou klíčem k lidskému úspěchu.

My se dneska ale bavit nechceme. Místo toho jsme zvolili urážky a lži. Náš prezident sedí na Hradě a nikdo o něm pořádně neslyšel už několik měsíců. Přitom je to právě on, kdo by měl občany spojovat. Jak by ale mohl, když je i on sám produktem této frustrace, přesvědčen o své velikosti a nadřazenosti. Prezident může být úplně stejně nebezpečný jako prospěšný. Je to jako váha, kterou stačí trochu zatížit na jedné straně, aby se překloupila.

Potřeba autority

V roce 1963 provedl americký psycholog Stanley Milgram studii, při které sledoval lidskou poslušnost a její závislost na autoritě. Do vedlejších místností posadil dva lidi, jednoho v roli učitele a druhého v roli žáka. Učitel měl za úkol dávat člověku v druhé místnosti otázky, a pokud byla odpověď chybná, stiskl tlačítko, které dalo žákovi elektrický šok. Tyto šoky byly odstupňované od nejmenšího po největší. Žák byl pouze najatý herec, který přestával po nějaké době reagovat či křičel bolestí. Navzdory tomu stačilo subjektům pouze potvrzení od výzkumného pracovníka, který stál v téže místnosti, že konají správně a pokračovali. Až do finálního stupně elektrických šoků pokus dovedlo 65 % učitelů. Nedělali to rádi, souhlas pracovníka v bílém plášti jim však stačil, aby nepřestávali. Abych nepodával zavádějící a zbytečně pesimistické informace, neznamená to, že by člověk měl od přírody touhu ubližovat. Toto číslo rapidně kleslo, když komunikovali s autoritou skrze telefon či nebyla přítomna vůbec. Studie Stanleyho Milgrama nám ale ještě více ukazuje důležitost prezidenta jakožto čestného člověka schopného národ spojit, když je to potřeba. Měl by prezentovat morální jistotu, o kterou se můžeme opřít, protože takovou oporu potřebujeme. Když je však opora špatná, když lže, může se jednat o nebezpečnou propast.

Je třeba změna?

Vyvstává otázka, zdali by nebylo lepší žít v konstituční monarchii. Král či královna jsou totiž již odmala vychovávaní jako panovníci. Jsou dokonalými diplomaty, morálními ikonami a především něčím, na co se lidé mohou spolehnout. Vždyť se podívejme na popularitu královny Alžběty II., která se projevila ve spojitosti s jejím nedávným odchodem. Lidé monarchovi věří, protože není volen. Není nečistý, protože není politik. Splňuje tedy vše, co je popsáno výše. Je to právě královský majestát, který lidi spojuje v krizi a který jim ukazuje cestu v míru. Bůh ochraňuj krále! Jak by mohlo vzniknout toto heslo, kdyby lidé neviděli ve svém vládcovi symbol čistoty a něčeho, čemu lze věřit?

Po všech stránkách se tedy jeví, že je konstituční monarchie skutečně lepším státním zřízením. Má ale cenu měnit to naše? Nikoliv. Právě demokracie v čele s prezidentem je to, na základě čehož náš stát vznikl. Je to právě to, za co jsme bojovali. Už jenom kvůli této tradici není vhodným řešením přecházet k monarchistickému uspořádání státu. Debata nad změnou státního zřízení dalece přesahuje rozsah této eseje, a tak se jí nebudu hlouběji věnovat. Problémů je ale přirozeně víc, například otázka, kdo by nám vládl či přílišná byrokratická náročnost takové změny.

Ne. Tenhle stát jednou vznikl jako demokracie a jako demokracie by měl pokračovat. Jediná změna, která může nastat, je v lidech a politicích. Až když se přihlásíme k odkazu naší země a zbavíme se veškeré frustrace, můžeme být schopni volit podle svého nejlepšího úsudku. Volba ze zloby a pomstychtivosti totiž není náš nejlepší úsudek. Je třeba zachovávat optimismus a věřit, že jsme schopni žít opravdu jinak než ve zhoubném nihilismu, který si budujeme po dlouhá desetiletí. Okovy se ale už před třiceti lety rozbily a nám nezbývá nic jiného, než si je sundat. Prezident je odrazem společnosti. Na druhou stranu je to právě on, kdo může navzdory všeobecné nechuti a pesimismu přinést na Hrad slušnost, morálku a pravdu. Tato slova se zdají být pouhými hesly, pod každým z nich se ale skrývá hluboká a vědomá lidská činnost. Nejde o žádnou utopickou myšlenku, nýbrž se jedná o vlastnosti, které by měli být člověku přirozené právě tak jako jeho touha milovat. A prezident by měl být právě takový. Teď, víc než kdy jindy, potřebujeme morální ikonu. Stejně jako je otec vzorem pro své dítě, tak je prezident vzorem pro svůj národ. Často takový vzor zaměňujeme s autoritativním silným vůdcem. Ten ale nemá s celou myšlenkou co dělat. Když si volíme do čela diktátora, akorát prohlubujeme své neštěstí. Podvědomě o tom víme, ale přes brýle vzteku a falešné naděje nic z toho nejsme schopni vidět. Když si do čela volíme prezidenta, volíme si víru a skutečnou naději.

Prezident by měl být otevřený vůči ideálům, které zde popisují, ne kázat proti nim. Nemá sice mnoho pravomocí, jeho hlas jde ale slyšet snad nejvíce ze všech. Je to on, kdo může mírnit vztek, kdo může opět spojit společnost. Inteligence je dnes sprosté slovo. Pravda a láska nadávka nebo nálepka příliš naivního člověka. Proč? Nevěříme. Prezident by tady měl být právě od toho, aby vnesl optimismus do našich názorů na svět a ukázal nám cestu. To však neznamená cestu ve smyslu Lukašenkovy diktaturní dálnice, nýbrž cestu ve smyslu Havlova a Masarykova odkazu. Více než cokoliv jiného by měl být prezident hluboce přemýšlející, inteligentní člověk s vysokými morálními hodnotami. Pak bude takový i národ.

MILL, John Stuart. *O svobodě myšlení a slova*. Přeložil Adam RŮŽIČKA, přeložil Andrea PRINZOVÁ. Praha: Institute H21, 2020. Na ramenou obrů. ISBN 978-80-907820-0-6.

SNYDER, Timothy. Zachránit nás může jen ukrajinské vítězství. Deník N [online]. [cit. 2022-09-16]. Dostupné z: <https://denikn.cz/962127/rusko-musi-prohrat-ukrajina-musi-zvitezit-tady-jsou-duvody-proc/?ref=titl>

MILGRAM, S. (1963). Behavioral Study of obedience. *The Journal of Abnormal and Social*

P

s

y

c

h

o

l

o

g

y

,

6

7

(

4

)

,

2